

Формування балетмейстера-постановника у процесі вивчення дисципліни «мистецтво балетмейстера»

Елла Манелюк¹, Дмитро Манелюк²

Опубліковано	Секція	УДК
30.03.2025	Освіта/Педагогіка	793.31

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15208992>

Анотація. У статті проаналізовано вплив навчальної дисципліни «Мистецтво балетмейстера» на професійне формування балетмейстера-постановника, розглянуто історичні аспекти професії та визначено роль дисципліни у розвитку ключових компетенцій балетмейстера. Основна мета курсу "Мистецтво балетмейстера" полягає у підготовці майбутніх балетмейстерів до комплексного розуміння та виконання своїх професійних обов'язків. Студенти навчаються не лише основам хореографії, але й розробці хореографічних творів з врахуванням сучасних тенденцій та інновацій. Завдяки цьому вони здатні створювати постановки, що відповідають як традиційним, так і сучасним художнім вимогам. Така підготовка включає глибоке занурення в історію балету, вивчення різноманітних технік та стилів, а також застосування цих знань у створенні нових хореографічних творів, які можуть бути представлені на сучасній сцені. Охарактеризовано балетмейстерську діяльність як комплексну інтеграцію творчих, репетиторських та педагогічних компонентів, які сприяють формуванню висококваліфікованого спеціаліста. Доведено, що інтеграція сучасних технологій та інноваційних методик у процесі навчання забезпечує більш ефективне засвоєння матеріалу. Визначено основні аспекти дисципліни, які включають теорію балетної композиції, методики репетиційного процесу та особливості створення балетних вистав. З'ясовано, що активне використання практичних методів, таких як майстер-класи та воркшопи, забезпечує глибоке занурення у професійне середовище, формуючи необхідні педагогічні та креативні здібності. Наголошено на важливості комплексного підходу в освітньому процесі, який включає теоретичне осмислення та практичне застосування набутих знань, що сприяє формуванню професіоналів, здатних адаптуватися до сучасних вимог сценічного мистецтва. Сформовано висновки про необхідність подальших досліджень у цій галузі, особливо щодо впливу новітніх технологій на хореографічну практику та розробку нових форм балетних вистав.

Ключові слова: балетмейстер-постановник, мистецтво, балет, репетиційний процес, техніка, професійна підготовка.

¹ Заслужений діяч мистецтв, доцент кафедри хореографії Рівненський державний гуманітарний університет (Рівне, Україна) ORCID ID 0000-0001-7773-3171

² старший викладач кафедри хореографії Рівненський державний гуманітарний університет (Рівне, Україна) ORCID ID 0000-0002-0833-9821

Formation of a balletmaster-producer in the process of studying the discipline "the art of a balletmaster"

Abstract. The article analyzes the influence of the academic discipline "The Art of a Ballet Master" on the professional formation of a ballet master-producer, considers the historical aspects of the profession and determines the role of the discipline in the development of the key competencies of a ballet master. The main goal of the course "The Art of a Ballet Master" is to prepare future ballet masters for a comprehensive understanding and fulfillment of their professional duties. Students learn not only the basics of choreography, but also the development of choreographic works taking into account modern trends and innovations. Thanks to this, they are able to create productions that meet both traditional and modern artistic requirements. Such training includes a deep immersion in the history of ballet, the study of various techniques and styles, as well as the application of this knowledge in the creation of new choreographic works that can be presented on the modern stage. The activity of a ballet master is characterized as a complex integration of creative, tutoring and pedagogical components that contribute to the formation of a highly qualified specialist. It is proven that the integration of modern technologies and innovative methods in the learning process ensures more effective assimilation of the material. The main aspects of the discipline are identified, which include the theory of ballet composition, methods of the rehearsal process and the features of creating ballet performances. It is found that the active use of practical methods, such as master classes and workshops, provides a deep immersion in the professional environment, forming the necessary pedagogical and creative abilities. The importance of an integrated approach in the educational process, which includes theoretical understanding and practical application of the acquired knowledge, which contributes to the formation of professionals capable of adapting to the modern requirements of performing arts. Conclusions are drawn about the need for further research in this area, especially regarding the impact of new technologies on choreographic practice and the development of new forms of ballet performances.

Keywords: choreographer-director, art, ballet, rehearsal process, technique, professional training.

Вступ

Постановка проблеми дослідження. Формування професійної ідентичності балетмейстера-постановника являє собою складний та багатогранний процес, який включає в себе не лише набуття практичних навичок та технічних знань, а й розвиток творчих здібностей і культурно-естетичного сприйняття. Дисципліна «Мистецтво балетмейстера» відіграє ключову роль у цьому процесі, оскільки сприяє інтеграції теоретичних засад та практичного застосування навчальних елементів, формуючи комплексний підхід до освоєння професії. У контексті вивчення цієї дисципліни, особливу увагу приділяється не лише методам постановки балетних вистав, але й психологічним, історичним та філософським аспектам балетного мистецтва, що в сукупності забезпечує глибоке розуміння культурного контексту та сучасних викликів галузі. Такий підхід дозволяє майбутньому балетмейстеру-постановнику формувати унікальний творчий стиль, розширювати межі традиційного балету та адаптуватися до динамічних змін у сфері сценічного мистецтва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивчення дисципліни «Мистецтво балетмейстера» має ключове значення для формування професійних компетенцій балетмейстерів-постановників в аспекті розвитку їхніх творчих та постановочних здібностей. Питання розробки та удосконалення методичних підходів до навчання балетмейстерства активно досліджувалося видатними теоретиками хореографії, такими як П. Вірський, В. Шевченко, Р. Захаров, К. Василенко, та Зайцев. Окрема увага

приділялася інтеграції народно-сценічного танцю у професійну підготовку. Роботи О. Голдрич, О. Енської та А. Максименка глибоко аналізували процеси вироблення постановочних навичок. Проблематика професійної підготовки у контексті реалізації малих танцювальних форм знайшла своє відображення у наукових розвідках А. Мелехова та О. Пархоменка. Актуальність розширення та поглиблення досліджень у даній області підкреслює потребу у поглибленому вивченні впливу дисципліни «Мистецтво балетмейстера» на професійне формування балетмейстера-постановника.

Мета статті – аналіз впливу дисципліни «Мистецтво балетмейстера» на професійне формування балетмейстера-постановника.

Результати

Хореографічна діяльність становить унікальну форму художньої експресії, яка реалізується через художнє сприйняття та пізнання, а також через практичне втілення ідей за допомогою організованих рухів людського тіла у просторі. Ця діяльність керується естетичними принципами та закономірностями розвитку різних стилів і жанрів хореографічного мистецтва. Балетмейстерська діяльність, яка є одним з напрямків хореографії, включає творчо-постановочний, репетиторський, і педагогічний компоненти. Цей напрямок відображає широкий спектр професійно значущих компетенцій, що були сформовані протягом історії [1; 5].

Термін «балетмейстер» має коріння у XIX столітті, походження від німецького слова «ballettmeister», що означає «постановник, майстер балету». В енциклопедичних джерелах XX століття фігура балетмейстера розглядається як комплексна роль, що об'єднує обов'язки автора та режисера-постановника балетів, хореографічних творів, а також режисера дивертисментних номерів у контексті опер та оперет. Окрім цього, балетмейстер виступає керівником балетної трупи, здійснюючи організацію та координацію системи рухів на сцені, що повинна бути гармонійно інтегрована з основною ідеєю сценічного мистецького твору, таким чином забезпечуючи єдність художнього замислу [3, с. 48].

Однією з ключових особливостей професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів для кар'єри балетмейстера є належне структурно-змістове наповнення навчальної дисципліни «Мистецтво балетмейстера», що має на меті розвиток у майбутніх хореографів ключових професійних компетенцій [4, с. 93], які включають:

- здатність до розробки та реалізації балетмейстерських проектів і хореографічних творів;
- уміння створювати оригінальні хореографічні роботи, які варіюються за формою, жанром та виразними засобами, застосовуючи як класичні, так і інноваційні методи;
- осмислення синтетичного характеру хореографічного мистецтва та його багатогранності в контексті взаємодії з іншими видами мистецтв у створенні хореографічних творів;
- здатність інтегрувати хореографічний компонент у різноманітні види мистецьких та видовищних заходів.

У навчальній програмі курсу «Мистецтво балетмейстера» інтегровано розробку та реалізацію хореографічних композицій малої форми у різноманітних жанрах хореографії. Вчений О. Пархоменко визначає балетмейстерську підготовку майбутніх учителів хореографії як творчий процес, який забезпечує здобуття вчителями хореографії необхідних теоретичних і практичних знань, що відіграють ключову роль у розвитку балетмейстерських навичок [7, с. 15].

Основна мета курсу полягає у розвитку здатності до творчої інтерпретації та адаптації класичних і сучасних хореографічних технік, а також формуванні

універсальних компетенцій, які дозволять балетмейстерам реалізувати власні постановки на високому професійному рівні. Через активне застосування теоретичних знань у практичній діяльності, студенти вчаться не тільки розробляти оригінальні хореографічні твори, але й осмислювати комплексний вплив мистецтва танцю на сучасну культурну сцену.

Професійна підготовка включає вивчення різноманітних жанрів і стилів, від класичного балету до сучасної хореографії, з особливим акцентом на інтеграцію новітніх технологій, що відкриває нові можливості для сценічного вираження. Такі інноваційні підходи, як використання мультимедійних технологій та інтерактивних декорацій, збагачують візуальний та емоційний компоненти балетної постановки, що робить вистави більш захоплюючими та доступними для широкої публіки.

Курс «Мистецтво балетмейстера» також зосереджує увагу на формуванні педагогічних навичок, оскільки балетмейстер часто виконує роль вчителя та ментора для танцюристів у процесі репетицій. Вміння правильно передавати свої знання, мотивувати та розвивати потенціал учнів є невід'ємною частиною професії, що сприяє створенню сильної і згуртованої балетної трупі.

Дисципліна «Мистецтво балетмейстера» охоплює комплексні знання та навички, необхідні для становлення кваліфікованого балетмейстера-постановника. Розглянемо основні компоненти цієї дисципліни, що впливають на професійне формування балетмейстерів.

Основні аспекти цієї дисципліни включають: теорію балетної композиції; методики репетиційного процесу; особливості створення балетних вистав.

Так, теорія балетної композиції становить основу навчальної дисципліни «Мистецтво балетмейстера» і відіграє критичну роль у підготовці балетмейстерів-постановників. Ця теорія не тільки сприяє розумінню структури балетних вистав, але й вчить студентів мистецтву хореографії з точки зору композиції, динаміки та емоційного впливу.

До основних компонентів теорії балетної композиції входить:

- Розробка танцювальних послідовностей – студенти вчаться створювати послідовні танцювальні секвенції, які логічно взаємопов'язані та відповідають музичному акомпанементу. Важливим аспектом є розуміння, як різні танцювальні елементи можуть впливати на перцепцію вистави глядачем.
- Вибір музики, яка в балеті не просто супроводжує рух, але й підсилює наратив та емоційний контекст вистави. Студенти навчаються аналізувати музичні твори та їхню придатність до конкретних хореографічних ідей.
- Інтеграція художніх елементів включає в себе роботу з костюмами, сценографією, освітленням та іншими візуальними компонентами, що мають бути інтегровані так, щоб створювати єдине візуальне та емоційне полотно.

Застосування теорії хореографії на практиці можна чітко проілюструвати на прикладі сучасного балету «Infra» Вейна Макгрегора, який відійшов від традиційного використання музики як основи для хореографії. Замість цього, В. Макгрегор впроваджує інноваційні техніки, використовуючи інтенсивну взаємодію між танцюристами та простором, де кожен елемент сцени – від освітлення до відеоарту – є частиною хореографічного тексту. Ці технології допомагають створити новий рівень взаємодії з глядачем, де танець стає не просто відображенням музики, а самостійним мистецьким виміром, що відкриває нові можливості для виразності та інтерпретації.

Отже, даний приклад підкреслює, як теоретичні засади хореографії можуть бути застосовані на практиці для досягнення різних творчих цілей, демонструючи при цьому здатність балетмейстерів-постановників адаптувати і інтегрувати класичні та сучасні техніки для створення значущих та впливових вистав.

Оволодіння знаннями теорії балетної композиції дозволяє майбутнім балетмейстерам-постановникам розуміти, як кожен елемент вистави сприяє загальному враженню та емоційному відгуку глядача. Набуті знання є невід'ємною частиною їхньої професійної підготовки, оскільки вони вчать не просто створювати хореографію, але й ефективно управляти всіма аспектами вистави, від музичного супроводу до фінального візуального вигляду [6, с. 170].

Крім того, фундаментальною складовою підготовки в сфері балету є репетиційний процес, що відіграє вирішальну роль у формуванні кваліфікації балетмейстера-постановника. Здатність ефективно управляти репетиціями, планувати робочий час і мотивувати учасників є критичною для успішного втілення будь-якої балетної постановки.

Головними елементами методик репетиційного процесу є:

Управління репетиціями, тобто балетмейстери вчать різним технікам управління, включаючи організацію простору, розклад репетицій і встановлення комунікаційних протоколів між всіма учасниками процесу.

Вибір методів і технік – залежно від стилю та специфіки балетної постановки, балетмейстери обирають найбільш ефективні методи репетицій, що може включати в себе блок-репетиції, де фокусується на окремих сценах або танцювальних номерах, або ж через-репетиції, які охоплюють весь спектакль.

Планування та мотивація. Балетмейстери вчать створювати детальні плани репетицій, що враховують індивідуальні потреби танцюристів та загальні цілі постановки. Вони також розвивають навички мотивації артистів, щоб підтримувати високий рівень енергії та залученість протягом усього процесу [8, с. 115].

Застосування методик репетицій на практиці демонструється в різних аспектах роботи балетмейстерів, що особливо важливо при підготовці до класичних та сучасних балетних постановок. Це можна ілюструвати на прикладах таких відомих вистав, як «Лебедине озеро» та «Без тіла», які використовують різні підходи до репетиційних процесів з метою досягнення оптимального артистичного виразу.

У контексті репетицій «Лебединого озера», балетмейстери вдаються до методу «прогон» («run-through»), що дозволяє відпрацьовувати зв'язки між актами. Даний метод є інструментом для забезпечення плавності переходів та збереження наративної та емоційної цілісності вистави. Такий підхід сприяє кращому розумінню танцюристами глибини наративу, що в свою чергу допомагає їм більш точно та виразно передати задум авторів вистави через танцювальні послідовності.

На противагу цьому, у сучасному балеті «Без тіла», використовується техніка блок-репетицій, яка дозволяє детально відпрацьовувати окремі хореографічні елементи, що вимагають особливої точності та технічної складності і є ефективною для репетицій сучасних постановок, де кожен рух і поза мають особливе значення і де кожен танцювальний фрагмент може нести власне семантичне навантаження. Блок-репетиції сприяють глибшому зануренню танцюристів у хореографічний процес та виконанні їх ролей з вищою ступенем майстерності.

Обидва методи репетицій підкреслюють важливість адаптації репетиційних практик до специфіки конкретної балетної вистави та вимог, що ставляться до танцюристів.

Отже, знання та застосування різних методів репетицій дозволяють балетмейстерам досягати більшої виразності та ефективності у своїх постановках. Вони вчать швидко адаптуватися до різних ситуацій на сцені та управляти великими колективами артистів, що є невід'ємною частиною їх професійного зростання.

У рамках вивчення дисципліни «Мистецтво балетмейстера» значна увага приділяється навчанню ефективного управління проєктами, що охоплюють роботу з костюмерами, сценографами, освітлювачами та музикантами. У зв'язку з цим, створення

балетних вистав є складним процесом, який вимагає від балетмейстерів не тільки хореографічних знань, але й глибокого розуміння мультидисциплінарної співпраці.

Розглянемо основні етапи у створенні балетних вистав.

Перший етап – концептуалізація проекту розпочинається з розробки балетної постановки та формування креативної концепції, яка включає вибір літературної основи, розробку сценарію та визначення загального стилю та тону вистави.

На другому етапі – дизайн та візуалізація, балетмейстери працюють разом з художниками-сценографами та костюмерами для розробки візуального образу вистави. Важливим аспектом є створення костюмів, які не тільки відповідають естетиці вистави, але й забезпечують необхідну свободу рухів для танцюристів.

І третій етап – технічна реалізація. Освітлювальні та звукові команди працюють над створенням атмосфери вистави, що включає вибір освітлення та музичного супроводу. Це вимагає точної координації, щоб забезпечити, що технічні елементи синхронізовані з хореографією.

У контексті практичного застосування методик у балетному мистецтві, деталізований аналіз двох різних вистав демонструє, як теоретичні підходи трансформуються у живе сценічне втілення. Перший приклад, балет «Кармен», відображає майстерне використання костюмів та декорацій для створення атмосфери, характерної для іспанської культури. Застосування методик включає в себе не просто відтворення візуального стилю, але й створення емоційної глибини, що підкреслюється через драматургію та музичний супровід, стаючи кульмінацією виразності та динаміки дій. Кожен костюм, витворений командою костюмерів, набуває функції розповідача, допомагаючи глядачам відчувати та зрозуміти емоційний стан персонажів.

Другий приклад, «Sleeping Beauty Dreams», розкриває застосування сучасних технологій у класичному балеті. Ця постановка включає цифрові проєкції та інтерактивне освітлення, що не тільки змінює перцепцію традиційного сюжету, але й розширює межі сценічного мистецтва. Використання таких інноваційних методик дозволяє балетмейстеру інтегрувати візуальні та аудіовізуальні ефекти, які забезпечують новий рівень взаємодії із глядачем. В результаті, класична історія набуває нових вимірів, відкриваючи перед аудиторією не тільки балетну виставу, але й цілісне медіа-шоу.

Отже, управління мультидисциплінарними проєктами розвиває у балетмейстерів навички лідерства, комунікативні здібності та здатність до креативного вирішення проблем, що стає неоціненним досвідом, який дозволяє їм успішно реалізовувати комплексні балетні проєкти. Цей багатогранний досвід, здобутий через практичну роботу на проєктах, є ідеальним підґрунтям для подальшого професійного розвитку через участь у майстер-класах та воркшопах, де балетмейстери мають можливість поглиблювати свої навички. Майстер-класи та воркшопи, проведені провідними балетмейстерами в рамках навчального курсу, відіграють важливу роль у формуванні професійної компетенції майбутніх балетмейстерів-постановників.

За допомогою цих освітніх заходів студенти отримують унікальну можливість поглибленого знайомства з передовими практиками та інноваційними підходами у сфері балету та сучасної хореографії. Завдяки безпосередньому спілкуванню з експертами, що мають значний творчий досвід і професійне визнання, студенти мають змогу не тільки засвоїти теоретичні знання, але й застосувати їх на практиці, отримуючи безцінні поради та настанови. Участь у майстер-класах та воркшопах сприяє не лише набуттю фахових знань, але й розвитку вмінь критичного мислення, аналітичних навичок і креативного підходу до хореографічної роботи. Ці освітні заходи відкривають перед студентами можливості для експериментування з різними стилями та техніками, що є невід'ємною частиною творчого процесу [9, с. 256].

Крім того, майстер-класи та воркшопи забезпечують платформу для професійного спілкування, де студенти можуть налагодити контакти з колегами, обмінюватися ідеями та розбудовувати професійну мережу, що значно підвищує їхні шанси на успіх у майбутній кар'єрі. Це спілкування та обмін досвідом також включає дискусії про застосування новітніх технологій у хореографії, що стимулює креативний пошук і впровадження інновацій у свої творчі проекти. В контексті сучасної хореографії інтеграція новітніх технологій є вирішальним фактором, що зумовлює творчий та інноваційний розвиток балетмейстер-постановників, дозволяючи їм не тільки вдосконалювати свої професійні навички, але й розширювати можливості виразності та інтерактивності своїх постановок.

Завдяки застосуванню цих технологій балетмейстери отримують можливість створювати більш залучаючі та візуально насичені постановки, які відповідають високим очікуванням сучасних глядачів.

Інноваційні технології дозволяють досліджувати нові форми руху та взаємодії в просторі, забезпечуючи балетмейстерам інструментарій для реалізації складних хореографічних замислів. Наприклад, застосування проекційної техніки та доповненої реальності може трансформувати традиційне сценічне середовище, створюючи унікальні візуальні ефекти, які посилюють емоційний вплив вистави. Також використання сучасних акустичних систем та звукового дизайну відіграє важливу роль у створенні цілісної атмосфери постановки, допомагаючи глядачам повніше зануритися в артистичний світ [2, с. 24].

Ця постійна інтеграція інновацій в хореографію не тільки відкриває нові можливості для творчості, але й вимагає від балетмейстерів неперервного навчання та адаптації до швидкозмінних технологічних умов. Таким чином, сучасний балетмейстер-постановник має постійно розвивати свої знання та вміння у сфері цифрових інновацій для того, щоб на повну використовувати можливості, які вони пропонують, втілюючи в життя більш амбіційні та технологічно продвинуті хореографічні проекти.

Висновки

На основі проведеного аналізу визначено, що дисципліна «Мистецтво балетмейстера» відіграє вирішальну роль у формуванні професійних навичок балетмейстерів-постановників. Вона інтегрує глибокі теоретичні знання з практичними вміннями, необхідними для створення інноваційних балетних постановок і спрямована на розвиток вмінь розробляти балетні постановки, створювати оригінальні роботи, інтегрувати хореографію в різноманітні мистецькі події, а також на осмисленні взаємодії хореографічного мистецтва з іншими видами мистецтв. Важливу роль у цьому процесі відіграють майстер-класи та воркшопи, які забезпечують студентам можливість безпосередньо залучатися до передових практик та інновацій, активно використовувати сучасні технології та розвивати професійні контакти. Така комплексна підготовка сприяє формуванню балетмейстерів, здатних до креативного та інноваційного підходу у своїй професійній діяльності.

Перспективи подальших досліджень полягає у аналізі ефективності інтеграції цифрових технологій та міждисциплінарних методів у навчальну дисципліну «Мистецтво балетмейстера» з метою оптимізації творчих і педагогічних компетенцій майбутніх хореографів.

Список використаних джерел

1. Благова Т. О. Формування концептів професії балетмейстера у контексті розвитку української хореографічної освіти. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2018. Вип. 17. С. 140-151.

2. Благова Т.О. Формування професійних компетентностей балетмейстера-педагога у структурі вищої хореографічної освіти: теоретичний аспект. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. 2018. Випуск 3 (94). С. 21-26.
3. Бугасць Н.А., Пінчук О.І., Пінчук С.І Мистецтво балетмейстера. Навчально-методичний посібник. Харків: ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 2012. 172 с.
4. Волчукова В. М., Тіщенко О. М. Особливості професійної підготовки здобувачів вищої освіти до постановки хореографічних творів малої форми в процесі освоєння дисципліни « Мистецтво балетмейстера». *Наукові записи. Серія: Педагогічні науки*. 2021. Вип. 199. С. 93-96.
5. Енська О. Ю., А.І.Максименко, І. О. Ткаченко. Композиція танцю та мистецтво балетмейстера. Суми : ФОП Цьома С. П., 2020.157 с.
6. Мартиненко О. В. Формування професійної компетентності майбутніх учителів хореографії в умовах вищого навчального закладу. Проблеми підготовки сучасного вчителя : [збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Умань : ВПЦ Візаві, 2015. Вип. 12. С. 165–173.
7. Пархоменко О. М. Формування балетмейстерських умінь майбутніх учителів хореографії у процесі фахової підготовки: автореф. дисс....канд. пед. наук: 13.00.04. Київ: 2016. 22 с.
8. Пацунова Л. К. Робота балетмейстера над створенням репертуару в хореографічному колективі. *Науковий Часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2017. Вип. 59.С. 113-119.
9. Червонська Л.М. Особливості професійної підготовки студентів-хореографів в умовах сучасної вищої школи. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. 2018. Вип.1. Бердянськ : БДПУ .С. 255-259.